

***Dzieje domowe albo opis przez dni osobliwszych dziejów i przypadków zdarzonych w Szkołach Wydziałowych Poznańskich 1781–1793***, oprac. D. Żołądz-Strzelczyk przy współpracy J. Wiesiołowskiego, Wydawnictwo Miejskie, Poznań 2006, ss. 121

Każde nowe wydawnictwo źródłowe oczekiwane jest z niecierpliwością przez uczonych i czytelników zainteresowanych poznawaniem przeszłości, stąd i wydanie kroniki poznańskiej Szkoły Wydziałowej spotkało się zapewne z należytą uwagą. Prezentowane źródło jest jedną z niewielu polskich kronik szkolnych doby Komisji Edukacji Narodowej, a jego nowa edycja jest tym cenniejsza, że została zaopatrzona w bogaty materiał ikonograficzny. Zwraca także uwagę znakomitej jakości szatą graficzną. Warto nadmienić, że pierwsze wydanie drukiem, przygotowane przez Stanisława Truchima w 1907, jest niemal niedostępne.

Poznańska Szkoła Wydziałowa była owocem prac KEN, natomiast wywodziła się, podobnie jak większość jej nauczycieli, z dawnego kolegium jezuickiego. We wstępie Dorota Żołądz-Strzelczyk z dużą erudycją omawia dzieje poznańskiej placówki w latach 1781–1793. Autorka najpierw omawia przepisy KEN na temat szkół wojewódzkich, zauważając, że tego typu szkoły miały być według teoretyków trzyklasowymi zakładami o siedmioletnim programie nauczania, a ich celem było ukształtowanie dobrego obywatela. Przechodzi następnie do omówienia sytuacji edukacyjnej w Poznaniu na początku lat 80. XVIII stulecia, podkreślając dotkliwy brak szkoły średniej po likwidacji w 1780 r. Akademii Lubrańskiego, której bibliotekę i cały majątek ruchomy przeniesiono do gmachów pojezuickich. Uruchomiono tam wówczas Akademię Wielkopolską, która w zamyśle jej twórców miała stać się załącznikiem nowej uczelni wyższej. Inicjatywa ta upadła jednak wkrótce, natomiast budynki dydaktyczne oraz kadre wykorzystano do celów utworzenia poznańskiej Szkoły Wydziałowej i szkół podwydziałowych w Kaliszu, Toruniu, Trzemesznie oraz Wschowie. Na czele szkoły stanął Jan Paprocki, którego w 1784 r. zastąpił Józef Przyłuski. D. Żołądz-Strzelczyk zbadała społeczny krąg oddziaływania szkoły informując, że jej uczniowie pochodzili z terenów województw poznańskiego, gnieźnieńskiego, kaliskiego, sieradzkiego i brzesko-kujawskiego, a wywodzili się głównie z drobnej szlachty i mieszczaństwa. Liczba uczniów poznańskiej Szkoły Wydziałowej oscylowała w granicach 150–200, przy liczbie nauczycieli sięgającej 25 osób. Wydawczyni umieściła cenne aneksy prosopograficzne, o których niżej.

Prezentowana kronika jest cennym źródłem dla poznania funkcjonowania szkoły w XVIII-wiecznym mieście, świąt obchodzonych przez uczniowską społeczność, pozwala wnikać w codzienność uczniowską, obserwować np. doświadczenia fizyczne i chemiczne wykonywane przez profesorów. Pozwala zapoznać się z treścią okolicznościowych przemówień wygłaszanych np. z okazji setnej rocznicy Wiktorii Wiedeńskiej Jana III Sobieskiego (1783). Interesujący jest obraz szkolnych ceremonii, takich jak doroczne popisy uczniów przed wizytatorami KEN, mowy z okazji rozpoczęcia kolejnego roku szkolnego. Znajdziemy tu także wzmianki odnoszące się do innych aspektów naszej historii, informacje o klęskach żywiołowych, np. o powodzi w Poznaniu (3 maja 1785), trzęsieniach ziemi (20 grudnia 1786 w Krakowie i Sandomierzu, 30 kwietnia 1790 r.

w Żytomierzu), ale także o wydarzeniach, takich jak narodziny pięcioraczków na Jeżycach (16 maja 1786), które zmarły, były bowiem wcześniakami, co przy ówczesnym stanie medycyny równało się z minimalnymi szansami na przeżycie.

Wydawnictwo uzupełnione zostało cennymi aneksami: „Porządek osób Zgromadzenia” z 1781, zawierającymi dane na temat nauczycieli, „Księga zdań o postępach uczniów toż egzaminów odprawianych i zapisanych”, z której wyłaniają się sylwetki najzdolniejszych absolwentów poznańskiej szkoły. Książkę zamyka indeks zawierający krótkie notki biograficzne, dotyczące uczniów i profesorów Szkoły Wydziałowej Poznańskiej.

Krzysztof Ratajczak

### **Gawlik Stanisław, Grzegorz Piramowicz – idee – słowa – czyny, Opole 2006, ss. 164**

Omawiana publikacja wyszła spod pióra znanego polskiego historyka wychowania, autora kilku znaczących prac z zakresu historii oświaty i myśli pedagogicznej Profesora Stanisława Gawlika<sup>1</sup>. Książka ma formę interesująco skonstruowanej biografii historyczno-pedagogicznej. Na jej strukturę składają się oprócz „Wstępu”, cztery rozdziały, „Zakończenie”, „Wybrana literatura”, „Spis fotografii”, „Indeks nazwisk” i „Indeks miejscowości”. Treść publikacji koncentruje się przede wszystkim wokół idei głoszonych przez Piramowicza oraz jego działalności oświatowej i społeczno-oświatowej. Podstawą rekonstrukcji poglądów pedagogicznych tego myśliciela stały się jego publikacje. W ich ocenie zaś, Autor posiłkował się ustaleniami znawców dorobku Komisji Edukacji Narodowej (KEN) i edukacji w epoce Oświecenia, m.in. Kaliny Bartnickiej, Kamilli Mrozowskiej, Czesława Majorka i innych.

Rozdział I pt. „Grzegorz Piramowicz – przedstawiciel polskiego oświecenia” (s. 15–59) ukazuje jego drogę nie tylko do stanu kapłańskiego, ale i kształtowania się tego duchownego jako działacza oświatowego. Po przedstawieniu najważniejszych etapów jego życia w pracy znajdujemy sporo informacji o działalności Piramowicza w Komisji Edukacji Narodowej. W tej części książki wyeksponowane zostały jego zasługi jako redaktora ustaw, korespondenta z zagranicą z ramienia KEN, twórcy przepisów i wizytatora szkół. W zakończeniu rozdziału jest mowa o jego działalności duszpasterskiej. Rozdział II zatytułowany „Ogólna charakterystyka twórczości piśmienniczej Grzegorza Piramowicza” (s. 61–82) stanowi omówienie pisarstwa księdza w dwóch okresach, tj. przed powstaniem KEN i po zaangażowaniu się Piramowicza w działalność Komisji, z wyraźnym zasygnalizowaniem odmienności form pisarskich i tematyki

---

<sup>1</sup> S. Gawlik jest autorem m.in. takich prac: *Dziedzictwo pedagogiczne Klementyny z Tańskich – Hoffmannowej*, Opole 1995; *Dzieje myśli pedagogicznej na Śląsku*, Warszawa–Wrocław 1990; *Dzieje kształcenia nauczycieli na Śląsku Opolskim*, Opole 1979.